

Ростецька С.І.

Глобалізація як фактор впливу на формування й збереження регіональної та локальної ідентичності

У статті проаналізовано роль глобалізації та її вплив на регіональну й локальну ідентичність. Розглянуто наукові підходи, які визначають у глобалізаційних процесах як руйнівний, так і стимулюючий фактор впливу на регіональну та локальну ідентичність. Визначено, що в умовах глобалізації простежується тенденція до порушення цілісності регіональної й локальної ідентичності, вплив негативних глобалізаційних процесів посилює кризу ідентичності або ж стимулює до ізоляціоністських тенденцій територіальні спільноти.

Ключові слова: глобалізація, ідентичність, регіональна ідентичність, локальна ідентичність, самоідентифікація, територіальна спільнота, трансформаційні процеси.

В статье проанализирована роль глобализации и ее влияние на региональную и локальную идентичность. Рассмотрены научные подходы, которые определяют в глобализационных процессах как разрушительный, так и стимулирующий фактор влияния на региональную и локальную идентичность. Определено, что в условиях глобализации прослеживается тенденция

к нарушению целостности региональной и локальной идентичности, влияние негативных глобализационных процессов усиливает кризис идентичности или стимулирует изоляционистские тенденции территориального сообщества.

Ключевые слова: глобализация, идентичность, региональная идентичность, локальная идентичность, самоидентификация, территориальная община, трансформационные процессы.

The article is analyzed the role of globalization and its impact on regional and local identity. It is considered the scientific approaches, which determine as destructive and stimulating factor of influence on regional and local identity in globalization processes. It is determined that there is a tendency to violate the integrity of regional and local identity in the conditions of globalization, the influence of negative globalization processes intensifies the identity crisis or stimulates the isolationist tendencies of the territorial community.

Key words: globalization, identity, regional identity, local identity, self-identification, territorial community, transformational processes.

УДК 355.426

Ростецька С.І.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К.Д. Ушинського»

Процеси глобалізації й трансформації в сучасному світі, безперечно, порушують традиційні форми ідентичності, ставлять під сумнів суб'єктивні відчуття самоідентичності людини та етносів, що були сформовані в межах колишніх традицій. Особливо гостро це проявляється щодо проблеми ідентичності представників локальних груп, етнічних, релігійних, культурних меншин. Попереднє відчуття ними свого «я», яке забезпечувалось колишніми формами ідентичності, занепало. Стався розрив у наступності, коли руйнування одного типу ідентичності передбачає компенсацію ідентичності іншого типу. Сама відсутність механізму наступності ідентичності стала супроводжуватись відчуттями внутрішнього дискомфорту й тривоги, що реалізуються у формах закритості та посилення ізоляціоністських тенденцій. Ізоляціонізм у свою чергу активізував тенденції до зворотної локалізації культури й традицій, способу життя, думок і норм поведінки людей.

Мета статті – розглянути вплив глобалізаційних процесів на регіональну й локальну ідентичності в сучасному світі.

Якщо політика будь-якої країни визначає різних індивідів, різні народи, відокремлює один від іншого, не дбає про них однаково зі справедливістю, вважає одного більш надійним, ніж інший, тоді відчужувана частина починає виявляти незадоволення. За таких обставин можливий потенційний розкол суспільства. З нього є два протилежні виходи, притаманні недемократичним і демократичним політичним сис-

темам. У першому випадку відчужувана частина під тиском влади перебуває в мовчазному стані, будучи лише сировинним ресурсом для країни. Цей варіант характерний для недемократичних політичних систем. Проте при цьому виникає загроза накопичення напруги в середовищі відчужуваної групи, що із часом може виявитись у руйнівному й масштабному конфлікті. А конфлікти ідентичностей є найскладнішими для врегулювання та розв'язання, що у свою чергу стане загрозою для існування самої політичної системи.

Другий варіант властивий демократичним системам, де влада й суспільство зобов'язані вирішити ці проблеми цивілізовано, де всі індивіди повинні отримати рівні права на всіх рівнях та у всіх сферах громадських інститутів, в урядових, освітніх, військових, правоохоронних та інших структурах, брати активну участь в економічній, соціальній, політичній, освітній, духовній сферах життя країни. Звичайно, цей варіант зменшує недовіру до окремих індивідів, етносів, за нього послаблюється контроль над громадянами, формується правова держава, індивіди й народи отримують право на свободу та самоідентичність за власним вибором. Саме такий варіант є найбільш бажаним і важкореалізованим у сучасному глобалізованому світі, де в кожній країні є проблема ідентичності (регіональна, локальна, культурна, етнічна, релігійна).

Аналіз наукових доробок із питань глобалізації дає змогу виділити два основні лейтмотиви, що не виключають один одного:

– світ одночасно і зменшується, і збільшується, при цьому обидва процеси взаємопов'язані. Зменшенню світу придумуються метафори: «просто-рвово-тимчасове стиснення» Д. Харві [1], «кінець географії» Р. О'Брайана [2]. До переліку факторів «стиснення» досить часто відносять подорожі, електронні засоби масової інформації, капіталістичну інтеграцію. Збільшення світу аргументується тим, що малі, локальні світи повсякденного життя виявляються дедалі тісніше та багатосторонньо пов'язані з більшим світом. Наприклад, до факторів, що сприяють розсуванню кордонів, часто відносять туризм, споживання, комунікацію, потоки різних ресурсів. Звичайно, усі ці фактори перебувають у системному взаємозв'язку;

– у світі одночасно відбуваються два процеси – уніфікація та диверсифікація. Уніфікація є рисою епохи модерну: уніфікуються речі, місця, процедури, інститути; диверсифікація – це риса епохи постмодерну: диверсифікуються люди, об'єкти, практики, думки.

Отже, ці два трактування тісно пов'язані один з одним, проте центральним моментом для обох трактувань глобалізації є те, що люди дізналися, що живуть у глобальному, а не локальному світі [3, с. 57].

Більшість дослідників глобалізації сходяться в думці, що глобальні процеси впливають не тільки на суспільство загалом, а й на індивіда. І одним із таких наслідків глобалізації можна назвати кризу ідентичності. Ідентичність пов'язана насамперед із процесом позначення індивідом себе як члена однієї чи декількох соціальних груп. Найважливішим інструментом здійснення соціальної ідентичності є процес соціальної категоризації, у ході якого індивід упорядковує своє соціальне оточення в термінах виявлення різних груп (категорій), переміщення себе в одну з них (власне процес ідентифікації) та ототожнення з нею (досягнення ідентичності).

Доцільно розглянути аргумент на користь того, що глобалізація руйнує ідентичності. До ери глобалізації існували локальні, автономні, цілком певні й міцні зв'язки між географічним місцем і культурним досвідом. Ці зв'язки становили «культурну ідентичність» індивіда та спільноти. Ідентичність була чимось, що в людей просто «існувало» в їх житті, традиційним тривалим перебуванням у цьому місці, відчуттям нерозривного зв'язку з минулим. Ідентичність, як і мова, була не просто вираженням території, культури, вона була своєрідним колективним надбанням локальних спільнот. Однак виявилось, що ідентичність тендітна, потребує захисту. У різноманітті й дискретності світу глобалізація знищила різні культури, руйнуючи стабільні локальні спільноти, приводячи до переміщення народів, приносячи рухому ринком гомогенізацію культурного досвіду, стираючи тим самим відмінності між культурами, які склали ідентичності.

Хоча вважається, що глобалізація передбачає загальний процес втрати культурних відмінностей, деякі культури й традиції перенесли цей процес краще, інші – гірше.

У науковій літературі, присвяченій аналізу ідентичності, легко знайти незгоду авторів із думкою про те, що ідентичність є жертвою глобалізації. Наприклад, М. Кастельс цілий том свого відомого аналізу «інформаційної епохи» присвятив такому постулату: «Наш світ і наше життя формуються протидіючими процесами розвитку глобалізації та ідентичності». На його переконання, основна особливість неприйняття влади глобалізації полягає в широкій і потужній демонстрації колективної ідентичності, виявляється в культурній своєрідності та контролі народу над своїм життям і навколишнім середовищем [4, с. 137]. При цьому ідентичність простежується як сила локальної культури, яка чинить опір (хай навіть неорганізований і часом політично реакційний), як відцентрована сила капіталістичної глобалізації.

Цей погляд на «силу ідентичності» може розділяти будь-хто з тих, хто спостерігає за стрімким зростанням соціальних рухів на захист позицій ідентичності (руху за права жінок, релігійних, етнічних, національних рухів). Вплив глобалізації стає питанням взаємодії інституційно-технологічного фактора як стимулу до глобальності з «локалізуючими» силами, які виступають як протидія. Прагнення до «глобальності» поєднує в собі логіку капіталістичної експансії із швидким розвитком засобів масової комунікації. Однак цьому прагненню протистоять різні процеси й практики, що відображають різні ступені «локальності», такі як рух на захист локальної, етнічної, культурної ідентичності. Детериторіалізуюча сила глобалізації зустрічає опір у формі того, що М. Білліг назвав «банальним націоналізмом» [5, с. 2], – постійне, рутинне ствердження своєї національної приналежності, особливо в засобах масової інформації, яке спонсорується розвиненими національними державами.

Звичайно, не можна заперечувати те, що глобалізація по-різному ставить під загрозу здатність національних держав підтримувати ексклюзивність своєї ідентичності, а також здатність незалежно управляти своєю економікою на глобальному ринку. Наприклад, складності й напруженості у відносинах, зумовлені багатоетнічним складом товариств і глобальними народними рухами, – постійна риса всіх сучасних національних держав.

Звичайно, глобалізація має великий вплив на країни, а отже, і на громадян цих країн та їх ідентичність. Серед таких типів ідентичності, як національна, державна, етнічна, регіональна й локальна, наприклад, національна та державна ідентичності характеризують усвідомлення приналежності індивіда до певної держави чи нації.

Ці два типи ідентичності часто є синонімами, тому що національна ідентичність пов'язана з належністю до титульної нації, що є основою більшості держав. Тому автор вважає за доцільне використання саме терміна «національна ідентичність». Етнічна ідентичність пов'язана насамперед із культурними процесами, що відбуваються в суспільстві. Національна ідентичність є фактором консолідації навколо інтересів країни, тому ступінь її вкоріненості у свідомості та діях громадян – запорука політичної й духовної консолідації, єдності суспільства. Етнічна ідентичність задає параметри відмінностей громадян однієї держави від іншої, водночас дозволяючи людям однієї етнічної спільноти визначати себе як громадян різних держав і членів різних національних утворень. Регіональна ідентичність свідчить про зв'язок індивіда зі своїм регіоном проживання, локальна ж ідентичність індивіда свідчить про зв'язки індивіда з певним місцем проживання.

Загалом сьогодні, на думку Г. Кіслої, локальну ідентичність можна розглядати як ідентифікацію людини з місцевим співтовариством, відчуття причетності до подій, що відбуваються на території безпосереднього проживання (міста, району, селища, мікрорайону). В умовах нестабільності суспільства локальна ідентичність може бути суттєвою опорою для людини в можливості мати визначеність власного становища в системі соціального простору, бути підставою для перетворювальної активності та частково компенсувати втрату інших досить важливих соціальних ідентичностей. Локальна ідентичність володіє однією дуже важливою й глибоко позитивною властивістю – здатністю об'єднувати людей різних рас, професій, станів, рівнів освіти, ламати чи знижувати бар'єри між цими групами. Тому не варто бачити в локальній ідентичності незмінну загрозу для єдності країни, навпаки, її варто було би будь-яким чином культивувати саме для зміцнення цілісності держави вже в силу того, що суспільна людина завжди має свої соціальні взаємодії в конкретному навколишньому просторі [6, с. 123].

Наявність територіальної ідентичності в більшості членів спільноти, тобто усвідомлення більшістю членів спільноти своєї приналежності до неї, свідчить про прояв певних соціальних процесів, на основі яких можна зробити висновки про збереження цілісності цієї локальної територіальної спільноти та про наявність у ній процесів, які є зворотними глобальним. Ці два вектори є результатом одного й того ж соціального процесу – зміцнення локальної територіальної спільноти як такої. У цьому разі можна говорити про те, що створення та/або подальше збереження цілісності локальної територіальної спільноти є альтернативою глобальним процесам, що відбуваються у світі.

Процес ідентифікації можна назвати самомаркуванням, що передбачає встановлення меж між представниками різних спільнот, появу соціальної дистанції (термін Г. Зіммеля). Люди відчують тягу один до одного саме завдяки тому, що вони різні, і, на думку В. Хесле, «тільки розуміння один одного дає їм змогу вирішити, чи варто їм уникати або навіть боротися один з одним» [7, с. 27–28]. Протиставлення «ми – вони» проявляється в будь-якому з видів ідентичності (у тому числі в локальній і регіональній). Безумовно, поділ на «своїх» і «чужих» – невід'ємний аспект самовизначення індивіда, що дає змогу також дотримуватися встановленої між представниками різних спільнот соціальної дистанції. Наприклад, дистанція між представниками різних регіонів може визначатись особливостями мови, конфесійним та етнічним складом населення, загальним рівнем життя, рівнем урбанізації, типом виробничих відносин, географічною віддаленістю один від одного тощо.

При цьому прилеглі регіони можуть сприйматись не лише як «добрі сусіди», а й як історичні конкуренти в соціальному, економічному, політичному чи культурному плані. Своєрідним «розмежувачем» можна вважати також «столичність» і «провінційність». Так, столичні регіони можуть сприйматись «провінціалами» не тільки позитивно, як соціокультурні центри, що відкривають нові можливості накопичення та інвестування соціального капіталу, а й негативно, як «поглинач» здебільшого ресурсів держави, особливо якщо він має тенденцію до самозвеличення.

Збільшення соціальної дистанції може бути показником, з одного боку, посилення впливу регіональної ідентичності, а з іншого – роздроблення єдиного соціокультурного простору держави (а в найширшому сенсі й усього світу) та ослаблення міжрегіональних комунікацій. Розуміння ж регіональної ідентичності веде не до скорочення соціальної дистанції, а, навпаки, до ще більшого віддалення людей один від одного. При цьому, як і в усьому, важливий пошук «золотої середини». Процес створення єдиного світового соціокультурного та інформаційного простору не має означати повне заперечення прив'язки індивіда до соціальних спільнот і груп. До того ж формування певного загальносвітового соціокультурного середовища, не розділеного на регіони, та управління ним навряд чи матиме місце, хоча б у силу історичних і природних факторів. З іншого боку, необхідність підтримки системи базових загальносвітових цінностей (надетнічних, надконфесійних тощо) та визначення ними моделей поведінки є очевидним і необхідним.

Тому окрему увагу варто звернути на регіональну ідентичність, оскільки сьогодні саме регіонам відводиться особлива роль у модернізаційних процесах в усіх сферах життєдіяльності,

що особливо важливо для поліетнічних і поліконфесійних країн.

Ідентичність складається з безлічі елементів і під впливом різних факторів, проте очевидно, що сам процес складання може бути не тільки обґрунтованим, а й передбачуваним, а отже, керованим. Щоб визначити характер ідентифікаційних процесів у межах регіону та управляти ними, необхідно виявити фактори, що впливають на ці процеси. Що ж впливає на формування образу регіону в очах його жителів? Насамперед соціокультурні та історичні особливості самого регіону, політичні й економічні умови та зумовлені ними нюанси щоденності, тобто загальні умови життя.

Для безболісної самоідентифікації людини зі своєю країною й народом повинні бути високий економічний потенціал останніх, достатній рівень добробуту, освіти, гідна культура, мова, повага з боку інших держав, регіонів і націй. У державі повинна бути відкрита та зрозуміла концепція, ідеологія, яка транслює суспільству курс розвитку країни, характер спрямованості внутрішньої й зовнішньої політики, що задає ціннісну систему координат, смисли існування на рівні національної ідентичності. Невирішеність проблем викликає критичне ставлення людей до сучасного стану країни.

Недемократичні трансформаційні процеси порушують традиційні форми ідентичності, ставлять під сумнів суб'єктивне відчуття самоідентичності, сформованої в межах колишньої традиції. Особливо виразно проявляється це у формах ідентичності малих груп, етнічних, релігійних, культурних меншин. Відсутність наступності й послідовності зміни форм ідентичності супроводжується відчуттям внутрішнього дискомфорту та тривоги, що ведуть до утворення ізоляціоністських тенденцій.

М. Бушольц вважає: «Ідентичність – це продукт, а не джерело мовної та іншої семіотичної практики, а отже, соціальне, культурне, а не внутрішнє психологічне явище; ідентичність включає макрорівні демографічних категорій, тимчасову взаємодію конкретних позицій і ролей учасників, а також регіональні, етнографічні, культурні позиції. Ідентифікатори можуть бути індексовані мовою через мітки, наслідки, позиції; ідентичності реляційно будуються через декілька досить часто подібних аспектів відносин між особою та іншими, у тому числі подібність/різницю, щирість/артифікацію та авторитет/делегітимацію. Особистість може бути частково навмисною або повною мірою усвідомленою в частині результатів інтерактивних переговорів, результатів більших ідейних процесів» [8, с. 587].

Глобалізація позбавляє індивідів онтологічної безпеки, надає їм екзистенціальну невпевненість. Глобалізацію стали відчувати на собі навіть звичайні люди в повсякденному житті, у тому числі через те, що події глобального світу повсюдно проникають у локальні спільноти: тероризм, екологічні катастрофи тощо. Глобальний світ позбавлений міцності, упевненості в завтрашньому дні. Ключові проблеми епохи глобалізації – безпека, упевненість та її втрата. Ці проблеми в повсякденній свідомості пов'язуються з такими явищами, як імміграція, ерозія системи соціального забезпечення, нестійкість зайнятості (економічна лібералізація), зниження впливу ієрархій і систем, криза ідентичності. Тому, не досягнувши логіку кризи ідентичності, не вивчивши її проблему, важко зрозуміти сучасний світ із його полікультурністю, багатонаціональністю, у яких, власне, і присутня криза ідентичності в різних її формах та виявах.

Вивчення глобальних процесів на регіональному й локальному рівнях поки що не досить широко висвітлене в сучасній науковій літературі. Тому дослідження глобалізації в територіальній спільноті через поширення в ній глобальних практик, які члени спільноти можуть більш активно використовувати як відповідь на виклики глобалізації з метою відокремлення їх місця проживання від глобальних негативних процесів, є одним з актуальних напрямів політологічних розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Harvey D. *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Blackwell, 1989. 370 p.
2. O'Brian R. *Global Financial Integration: The End of Geography*. London: Chatham House; Pinter, 1992. 128 p.
3. Robertson R. *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage, 1992. 211 p.
4. Castells M. *The Power of Identity*, vol. II of *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Oxford, 1997. 538 p.
5. Billig M. *Banal Nationalism*. London, 1995. 200 p.
6. Кісла Г. «Локальна людина» в структурі ідентичностей українського населення. Соціальний розвиток сільських регіонів: матеріали II Міжвузівської науково-практичної конференції. Умань: Уманський національний університет садівництва, 2014. С. 122–125.
7. Хесле В. Кризис индивидуальной и коллективной идентичности. Апокалипсис смысла: сборник работ западных философов XX – XXI вв. М.: Алгоритм, 2007. С. 27–28.
8. Bucholtz M., Hall K. *Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach*. *Discourse Studies*. 2005. Vol. 7. P. 585–614.